

Wat kunnen ouders doen om de negatieve gevolgen van een echtscheiding voor kinderen te verlichten?

Kim Bastaits^{1,2}, Christine Van Peer², Dimitri Mortelmans¹

¹ Universiteit Antwerpen, ² Studiedienst van de Vlaamse Regering

Abstract

Kinderen van gescheiden ouders hebben een dubbel risico op een verminderd welbevinden. Enerzijds kan een ouderlijke echtscheiding een daling in het welbevinden van kinderen teweeg brengen. Anderzijds daalt ook de ouderlijke betrokkenheid na echtscheiding, een belangrijke beschermende factor voor het welbevinden van kinderen. Bijgevolg is het van belang om na te gaan welke vormen van ouderlijke betrokkenheid de negatieve gevolgen van een echtscheiding voor het welbevinden van kinderen kunnen verlichten. In dit onderzoek focussen we op drie momenten van ouderlijke betrokkenheid, namelijk betrokkenheid tijdens het echtscheidingsproces, gezamenlijke betrokkenheid na de echtscheiding en aparte betrokkenheid na de echtscheiding. Analyses worden uitgevoerd op een subsample van 394 kinderen en ouders uit het onderzoek "Scheiding in Vlaanderen". Resultaten tonen aan dat vooral het beperken van het huidig conflict tussen ouders en de steun die kinderen krijgen van moeder en vader de levensvrede van kinderen van gescheiden ouders kan verhogen. Op basis van deze resultaten geven we gescheiden ouders enkele tips mee en doen we eveneens aanbevelingen voor het beleid en het maatschappelijk middenveld.

1 INLEIDING¹

In het kinderrechtenverdrag (Verenigde Naties, 1989) staan de minimumrechten om de waardigheid van ieder kind te garanderen. Deze kinderrechten zijn gestoeld op drie grote principes: recht op bescherming, recht op

welzijn en recht op participatie. In dit artikel focussen we op het recht op welzijn van het kind en meer specifiek het psychisch welbevinden. Dat ook in Vlaanderen aandacht wordt besteed aan het psychisch welbevinden van kinderen, blijkt uit de verschillende initiatieven van de Vlaamse overheid. In het jeugdbeleidsplan van 2010-2014 werd opgenomen dat het scheppen van een fysieke, materiële, sociale en culturele omgeving waarin ieder kind gelijke kansen krijgt, van belang is. Ook het Vlaams beleid rond jongerenwelzijn hecht waarde aan het welbevinden van kinderen en

¹ Met dank aan Martine Corijn (Studiedienst van de Vlaamse Regering), Anne De Keyser (De Scheidingsschool), Hans Van Crombrugge (Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen) en Claire Wiewauters (Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen) voor hun bijdrage aan deze paper.

jongeren. Toch is het voor een overheid niet altijd even eenvoudig om dit na te streven. Welbevinden is immers een persoonlijke aangelegenheid waarop ingrijpen vanuit het beleid niet evident is. Daarnaast is niet de overheid maar zijn wel de ouders als eerste verantwoordelijk voor het welbevinden van hun kind(eren).

Gezien België Europees koploper is wat betreft echtscheidingscijfers (Eurostat New Cronos, 2011), is bestuderen van het welbevinden van kinderen na een ouderlijke echtscheiding niet overbodig. Wetenschappelijk onderzoek toont immers aan dat zowel het welbevinden van het kind als de ouderlijke betrokkenheid dalen na echtscheiding (Amato & Sobolewski, 2004; Crawford & Novak, 2007; Hetherington & Stanley-Hagen, 1999; Lansford, 2009; Pryor, 2004; Van Peer, 2007). Gezien een hogere ouderlijke betrokkenheid een positieve invloed heeft op het welbevinden van het kind (Benson, Buehler & Gerard, 2008; Campana,

Henderson, Stolberg & Schum, 2008; Margiglio, Amato, Day & Lamb, 2000), is een daling in deze betrokkenheid eveneens nadelig voor het kind. Kinderen van gescheiden ouders hebben dus een dubbel risico op een verminderd welbevinden. Enerzijds zorgt de ouderlijke echtscheiding voor een daling in hun welbevinden. Anderzijds zorgt een daling van de ouderlijke betrokkenheid na echtscheiding ook voor een verminderd welbevinden van het kind.

Ook uit de eerste resultaten van het onderzoek "Scheiding in Vlaanderen" kwam naar voren dat kinderen van gescheiden ouders een lager welbevinden hebben dan kinderen van gehuwde ouders (Symoens, Colman, Pasteels & Bracke, 2011). Hoe ouders na een echtscheiding kunnen bijdragen tot het welbevinden van hun kinderen werd voor Vlaanderen echter nog niet onderzocht. Daarom gaan we in dit artikel na wat ouders kunnen doen om de negatieve gevolgen van een echtscheiding voor het welbevinden van hun kind

Over het onderzoek Scheiding in Vlaanderen (SIV)

SIV-data zijn afkomstig van het onderzoek "Scheiding in Vlaanderen". In dit onderzoek werd via een interview informatie verzameld bij beide partners van eerste huwelijken die afgesloten zijn tussen 1971 en 2008 en intussen al dan niet ontbonden zijn. Ook een kind, een ouder en een eventuele nieuwe partner van deze personen werden indien mogelijk bevestigd. Zij kregen een schriftelijke vragenlijst of websurvey aangeboden. De gegevens zijn verzameld in de periode van september 2009 tot december 2010.

12110 van alle 26376 gecontacteerde personen konden bevestigd worden wat een totale respons van 46% oplevert voor deze multi-actorstudie over huwelijk en echtscheiding. Gedetailleerde informatie over dit onderzoek en deze dataverzameling vindt u op www.scheidinginvlaanderen.be en in het boek: Mortelmans Dimitri, Pasteels Inge, Bracke Piet, Matthijs Koen, Van Bavel Jan, Van Peer Christine (2011) *Scheiding in Vlaanderen*. ISBN 978-90-334-8586-2 - Leuven: Acco, 355 p.

te verlichten. Hoewel kinderen zelf ook actieve actoren zijn met de capaciteit om zelf hun welbevinden te beïnvloeden, ligt de focus van dit onderzoek op de actieve rol van de ouder. Toch geven we mee dat uit een onderzoek van Hawkins, Amato & King (2007) bleek dat het welbevinden van kinderen ook de ouderlijke betrokkenheid kan beïnvloeden. We moeten deze wisselwerking die kan ontstaan tussen ouderlijke betrokkenheid en het welbevinden van kinderen in het achterhoofd houden bij het interpreteren van de resultaten. Verder hebben niet alleen ouders maar ook vrienden, de schoolomgeving, andere familieleden,... een invloed op het welbevinden van het kind. Ook de ouder-kindrelatie is niet te plaatsen in een sociaal vacuüm. Hieraan wordt in dit onderzoek, gegeven het uitgangspunt “wat kunnen ouders doen?”, geen aandacht geschonken. We beperken ons hier tot de invloed van de ouderlijke betrokkenheid op het welbevinden van het kind na echtscheiding.

2 WAT KUNNEN OUDERS DOEN? EEN THEORETISCH KADER

2.1 HET “DIVORCE-STRESS-ADJUSTMENT” PERSPECTIEF

Om de link tussen een ouderlijke echtscheiding en de daling in het welbevinden van kinderen te verklaren, ontwikkelde Amato (2000) het “divorce-stress-adjustment” perspectief. Hij beschouwt een echtscheiding niet als een plotse gebeurtenis maar als een proces dat begint wanneer twee mensen uit elkaar groeien en eindigt na de echtscheidingsuitspraak. Dit echtscheidingsproces kan stresserend zijn voor ouders en kinderen, met gevolgen voor hun welbevinden. Naast stress brengt een echtscheiding ook andere veranderingen met zich mee die ouders en kinderen eveneens kunnen ervaren als stressvol.

De impact van een ouderlijke echtscheiding als stressvol proces op het welbevinden van het kind kan echter versterkt of afgezwakt worden door diverse omgevingsfactoren. Enerzijds kunnen bepaalde factoren ervoor zorgen dat een echtscheiding nog meer stressvolle processen met zich mee brengt waardoor het welbevinden van het kind nog meer kan dalen (bv. verschillende gezinstransities, een daling in het huishoudinkomen, een verhuizing naar een minder goede buurt, het krijgen van een plusouder, een verminderd contact met de niet-residentiële ouder). Anderzijds kunnen bepaalde factoren ervoor zorgen dat de negatieve effecten van een ouderlijke echtscheiding minder zwaar doorwegen op het welbevinden van het kind (bv. een grotere ouderlijke betrokkenheid, een goede band met andere familieleden en vrienden, een afname van het conflict tussen beide ouders en de copingstrategie die kinderen hanteren).

2.2 DRIE MOMENTEN VAN OUDERLIJKE BETROKKENHEID EN HUN INDICATOREN

Amato (2000) geeft in zijn model aan dat het vooral de ouders zijn die ervoor kunnen zorgen dat de negatieve impact van een ouderlijke echtscheiding op het welbevinden van het kind vermindert. Hoe meer ouders betrokken zijn bij hun kind en hoe minder conflict ouders onderling hebben, hoe minder groot de impact van een ouderlijke echtscheiding op het welbevinden van hun kind zal zijn. We bestuderen drie verschillende momenten van ouderlijke betrokkenheid.

Eerst gaan we na naar wat ouders kunnen doen tijdens het echtscheidingsproces² om de echtscheiding minder stressvol te maken. Uit

2 Met het echtscheidingsproces doelen we op het proces zoals dat door Amato (2000) beschreven wordt en niet het juridische echtscheidingsproces.

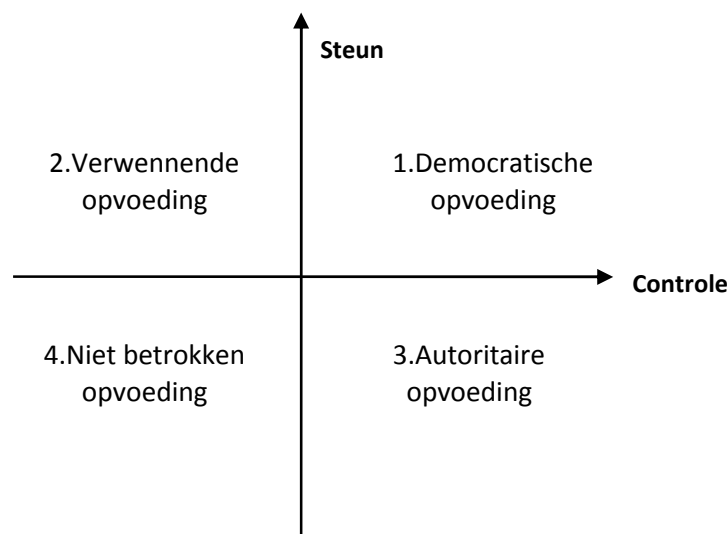
vorig onderzoek (Buysse & Ackaert, 2005) bleek dat kinderen beter met een ouderlijke echtscheiding kunnen omgaan indien hen is uitgelegd waarom hun ouders uit elkaar gaan en indien ze zichzelf niet de schuld geven van de ouderlijke echtscheiding. Bijgevolg focussen we op de uitleg die de ouder geeft aan het kind en het eventuele wegnemen van het schuldgevoel bij het kind.

Vervolgens bestuderen we wat ouders na de echtscheiding samen kunnen doen om de negatieve impact van een ouderlijke echtscheiding te verminderen. Uit vorig onderzoek kwam naar voor dat, indien gescheiden ouders vaker gezamenlijk betrokken zijn bij hun kind, dit een positieve invloed heeft op het welbevinden van hun kind (Kruk, 1993). Daarnaast weten we uit voorgaand onderzoek dat meer conflict tussen gescheiden ouders zorgt voor een daling in het welbevinden van het kind (Maes, 2010; Van Peer, 2007). Daarom gaan we in dit onderzoek na of het samen spreken over het kind en het reduceren van

het onderlinge conflict over de kinderen een impact hebben op het welbevinden van het kind na een ouderlijke echtscheiding.

Tot slot besteden we aandacht aan wat ouders na de echtscheiding apart kunnen doen om de negatieve gevolgen van een echtscheiding op het welbevinden van hun kind te verlichten. Daarbij kijken we naar het opvoedingsklimaat waarin vader en moeder hun kind opvoeden. Een opvoedingsklimaat bestaat volgens de theorie van Baumrind (1991) uit het bieden van steun en controle. *Steun* houdt in dat ouders leuke dingen doen met het kind en er zijn voor het kind als dat nodig is. *Controle* omvat de gedragscontrole die ouders uitoefenen over het kind. Dit houdt in dat het kind weet dat er straf zal volgen als het iets fout doet en dat grensoverschrijdend gedrag niet zonder gevolgen zal blijven. Deze twee dimensies worden gecombineerd tot vier verschillende opvoedingsstijlen die weergegeven worden in figuur 1.

Figuur 1. Raster met vier opvoedingsstijlen (Baumrind, 1991).

Democratische ouder “We praten veel”³:

ouder die steun en controle geeft

Verwennende ouder “Zij/hij is zo’n schat”:

ouder die alleen steun geeft

Autoritaire ouder “Omdat ik het zeg”:

ouder die alleen controle geeft

Niet betrokken ouder “Los het zelf op”:

ouder die noch steun noch controle geeft

Deze indeling gebruiken we om zowel de opvoedingsstijl van de moeder als deze van de vader te definiëren. Uit voorgaand onderzoek bleek dat een democratische opvoedingsstijl het welbevinden van kinderen positief beïnvloedt (Campana, Henderson, Stolberg & Schum, 2008; Marsiglio, Amato, Day & Lamb, 2000; Sirvanli-Ozen, 2005). Bijgevolg kan gesteld worden dat een democratische opvoeding de meeste effectieve opvoedingsstijl is. Ander onderzoek toonde aan dat vooral steun van de ouder belangrijk is voor het welbevinden van het kind (Benson, Buehler & Gerard, 2008; King & Sobolewski, 2006).

3 WAT KUNNEN OUDERS DOEN? INZICHTEN VANUIT HET ONDERZOEK “SCHEIDING IN VLAANDEREN”.

3.1 SELECTIES IN HET DATABESTAND

Alle gegevens die gebruikt worden in dit artikel komen uit het onderzoek “Scheiding in Vlaanderen” (SIV)⁴. Uit het volledige SiV-databestand, bestaande uit één of twee partners van het ex-koppel, de eventuele nieuwe

partners van deze ex-partners, een van de ouders van iedere ex-partner en een geselecteerd kind van deze twee ex-partners, gebruiken we de informatie van een inwonend kind tussen 10 en 18 jaar oud met wettelijk gescheiden ouders dat nog contact heeft met beide ouders. Daarbij voegen we de informatie van één bevraagde ouder (dus één partner van het ex-koppel). Het uiteindelijke databestand voor deze bijdrage bestaat uit 394 kinderen en één ouder. Aangezien niet alle vragen aan elk kind gesteld werden, kunnen de aantallen wat variëren in de analyses hierna beschreven. Voor meer informatie over de specifieke aantallen per analyse verwijzen we naar Appendix 1.

Om de drie verschillende momenten van ouderlijke betrokkenheid te meten, hebben we gebruik gemaakt van verschillende indicatoren, gebaseerd op de gegevens van de kinderen en de ouders. Om ouderlijke betrokkenheid te meten *tijdens het echtscheidingsproces*, vroegen we aan de kinderen of ze van hun ouders uitleg hadden gekregen over de reden van de echtscheiding en of hun ouders een eventueel schuldgevoel hieromtrent hebben weggenomen (op een vijf-puntenschaal van ‘helemaal niet akkoord’ tot ‘helemaal akkoord’). Als indicatoren voor *huidige, gezamenlijke ouderlijke betrokkenheid*, gaven de ouders aan hoe vaak ze nog samen spreken over hun kind met de andere ouder en hoe vaak ze ruzie maken over hun kind met de andere ouder (op een zeven-puntenschaal van ‘nooit’ tot ‘dagelijks’). Om de *huidige, aparte ouderlijke betrokkenheid* te meten, werd het huidige opvoedingsklimaat van vader en moeder bevraagd bij de kinderen, aan de hand van de “parenting style inventory II” (Darling en Toyokawa, 1997). Deze schaal meet zowel de

³ Zie ook <http://www.klasse.be/ouders/24489/hoe-voed-jij-je-kind-op/>

⁴ Voor meer informatie over de SiV-dataset en het SiV-onderzoek zie Mortelmans, Pasteels, Van Bavel, Bracke, Matthijs & Van Peer (2011).

steun als de controle die ouders hun kind bieden. Met behulp van een latente-klasse-analyse, konden we een opvoedingsstijl toewijzen aan de moeder en de vader van ieder kind.

Om het welbevinden van kinderen te meten, kozen we een positieve indicator van welbevinden. Welbevinden is immers een breed concept met vele aspecten. Vaak wordt enkel intern of extern probleemgedrag gemeten als indicator van welbevinden. Dit gaat er vanuit dat een afwezigheid van problemen gepaard gaat met een hoog welbevinden (Ben-Arieh, 2005). Dat is echter niet zo. Kinderen die niet depressief zijn, voelen zich daarom nog niet goed in hun vel. Bijgevolg nemen we in dit onderzoek een positieve indicator van welbevinden op, namelijk de huidige levenstevredenheid. De kinderen gaven aan hoe tevreden ze tegenwoordig zijn met hun leven op een schaal van 0 tot 10. Over het algemeen hebben kinderen van gescheiden ouders een hoge levenstevredenheid (gemiddelde= 8.1; standaardafwijking= 1.6). We benadrukken hier dat het gaat om de huidige levenstevredenheid, niet om de levenstevredenheid tijdens het ouderlijke echtscheidingsproces.

Naast deze variabelen, worden achtergrondkenmerken van de ouders en het kind als controlevariabelen mee opgenomen in de analyses. Deze achtergrondkenmerken zijn de leeftijd van vader, moeder en kind, het geslacht van het kind, het opleidingsniveau van moeder en vader (lager of lager secundair onderwijs, hoger secundair onderwijs, hoger onderwijs), het al dan niet samenwonen met een nieuwe partner van vader en moeder en de duur sinds de feitelijke scheiding. Appendix 2 geeft een overzicht van de steekproefverdeling naar deze achtergrondkenmerken.

Per moment van ouderlijke betrokkenheid gaan we na in hoeverre deze een samenhang vertonen met de huidige levenstevredenheid van het kind. Of deze samenhang significant is, gaan we na met een test voor statistische significantie (zie Appendix 3). We bespreken enkel de statistisch significante resultaten. Eerst bekijken we deze samenhang voor ieder moment van ouderlijke betrokkenheid apart, los van de achtergrondkenmerken van ouders en kind. Dat wordt steeds weergegeven in een grafiek waarbij de gemiddelde levenstevredenheid van het kind uitgezet wordt per indicator van ouderlijke betrokkenheid. Daarna controleren we de samenhang tussen levenstevredenheid van het kind en ieder moment van ouderlijke betrokkenheid voor de achtergrondkenmerken van ouders en kinderen aan de hand van een regressieanalyse. Finaal bespreken we een volledig regressiemodel waarin alle momenten van ouderlijke betrokkenheid worden opgenomen om zo de unieke invloed ervan op de levenstevredenheid van het kind na te gaan, onder controle van de andere indicatoren en de achtergrondkenmerken.

3.2 WAT KUNNEN OUDERS DOEN TIJDENS HET ECHTSCHIEDINGSproces?

Figuur 2 toont aan dat er geen verschil is in de levenstevredenheid van kinderen die uitleg hebben gekregen over de reden van de echtscheiding versus deze van kinderen die geen uitleg hebben gekregen. Ook voor kinderen waar de ouderlijke echtscheiding minder dan vijf jaar geleden is, vinden we geen verschil tussen kinderen die wel en kinderen die geen uitleg kregen. Daarnaast geeft Figuur 2 ook aan dat kinderen met ouders die tijdens het echtscheidingsproces hebben gezegd dat het kind geen schuld treft, geen hogere levenste-

vredenheid hebben dan kinderen van ouders die dit niet hebben gezegd, ook niet indien de ouderlijke echtscheiding minder dan vijf jaar geleden is. Indien we controleren voor de achtergrondkenmerken van de ouders en het kind, krijgen we dezelfde resultaten voor beide indicatoren.

3.3 WAT KUNNEN OUDERS NA DE ECHTSCHIEDING SAMEN DOEN?

Uit Figuur 3 kunnen we afleiden dat de levensstevredenheid van kinderen met ouders die nu nooit ruzie maken over de kinderen hoger is dan deze van kinderen met ouders die nu één keer per maand of vaker ruzie maken over de kinderen. Uit Figuur 3 blijkt ook dat kinderen met ouders die nu vaker met elkaar spreken over de kinderen een hogere levensstevredenheid hebben dan kinderen met ouders die minder dan één keer per maand of nooit met elkaar spreken over de kinderen.

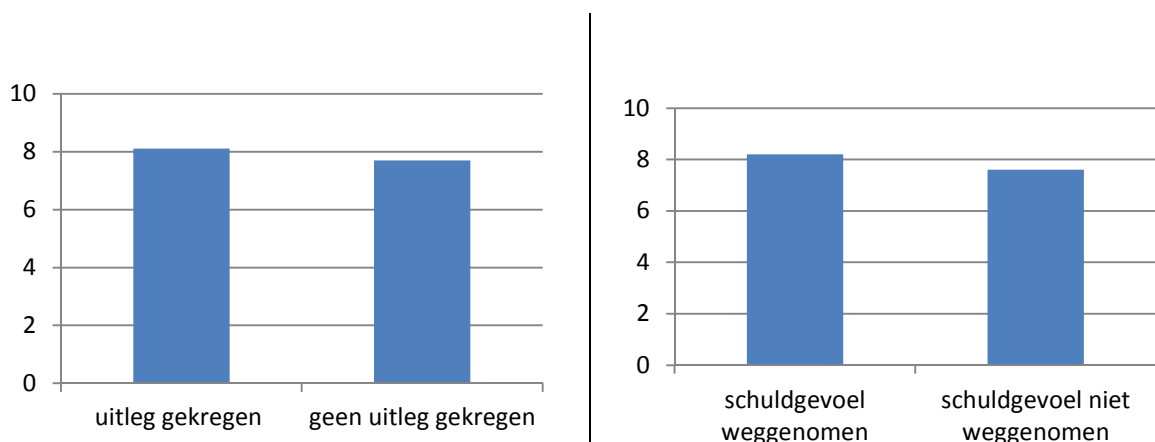
Onder controle van de achtergrondkenmerken, blijft het huidig ouderlijk conflict over de kinderen een invloed hebben op de levensstevredenheid van het kind, maar de invloed van

het samen spreken over het kind verdwijnt. Dat duidt erop dat de impact van het ouderlijke conflict over de kinderen op de levensstevredenheid van het kind groter is dan de impact van het samen spreken over het kind. Dit strookt met de algemene opvatting dat interpersoonlijke conflicten meer impact hebben op het welbevinden dan interpersoonlijke steun.

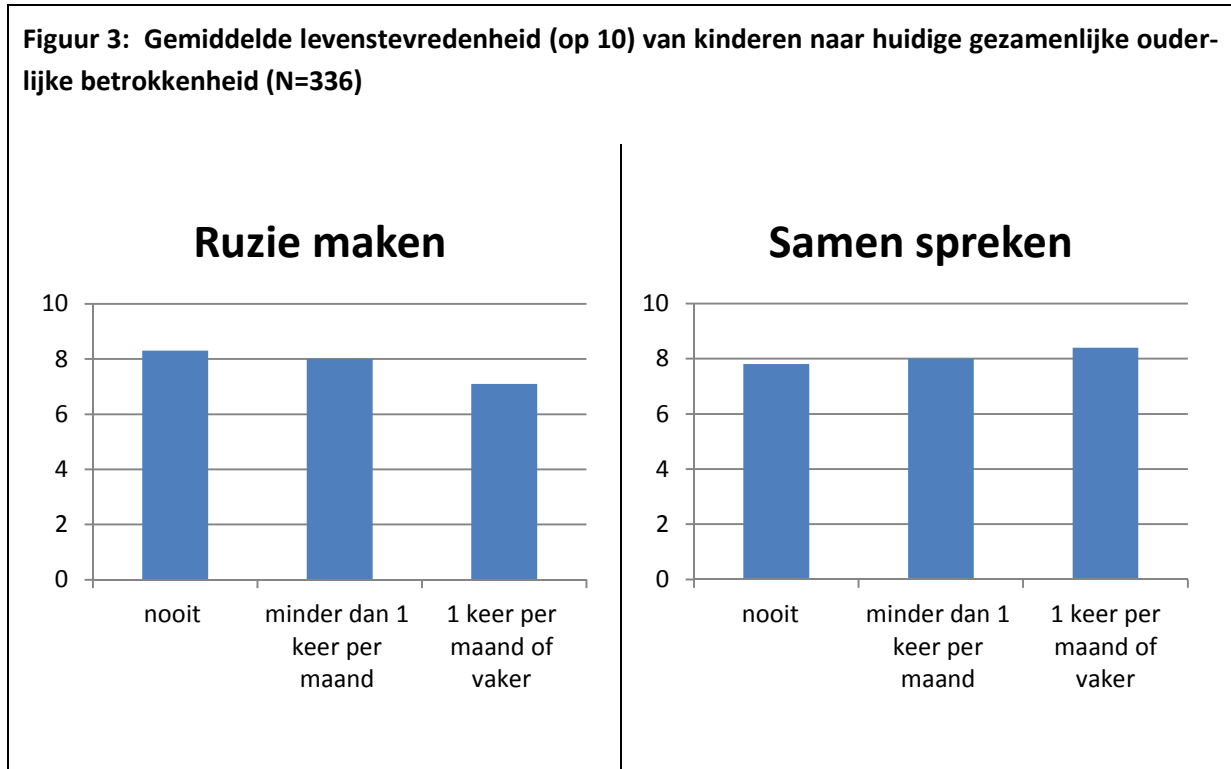
3.4 WAT KUNNEN OUDERS NA DE ECHTSCHIEDING APART DOEN?

Eerst bekijken we de resultaten voor de opvoedingsstijl van de moeder. Figuur 4 geeft weer dat kinderen de hoogste levensstevredenheid hebben wanneer de moeder een democratische opvoedingsstijl heeft. Ook bij moeders met een verwennende stijl, hebben kinderen een hoge levensstevredenheid. Kinderen met een autoritaire moeder hebben een lagere levensstevredenheid dan kinderen met een democratische moeder, maar een hogere levensstevredenheid dan kinderen met een niet-betrokken moeder. Indien de moeder niet betrokken is, is de levensstevredenheid

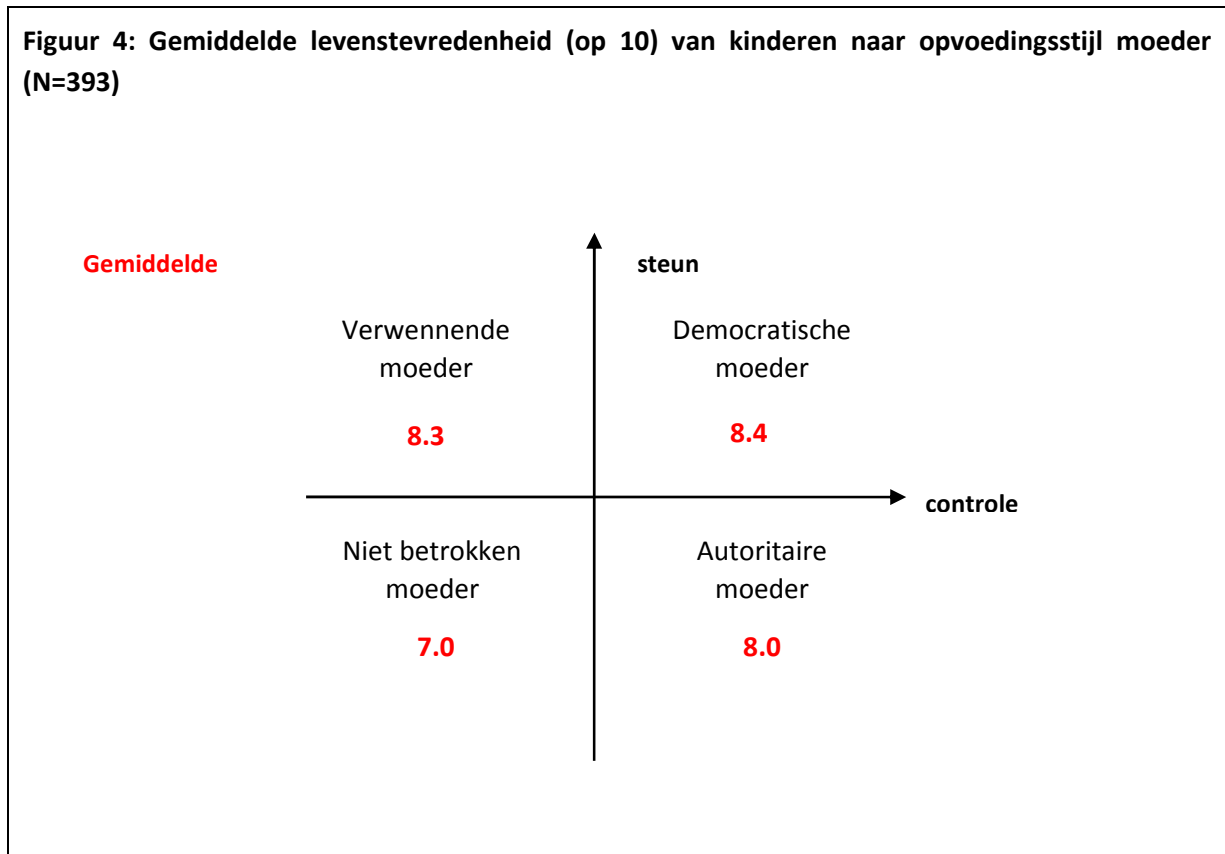
Figuur 2: Gemiddelde levensstevredenheid (op 10) van kinderen naar ouderlijke betrokkenheid tijdens het echtscheidingsproces (N=219)

Figuur 3: Gemiddelde levenstevredenheid (op 10) van kinderen naar huidige gezamenlijke ouderlijke betrokkenheid (N=336)

Figuur 4: Gemiddelde levenstevredenheid (op 10) van kinderen naar opvoedingsstijl moeder (N=393)

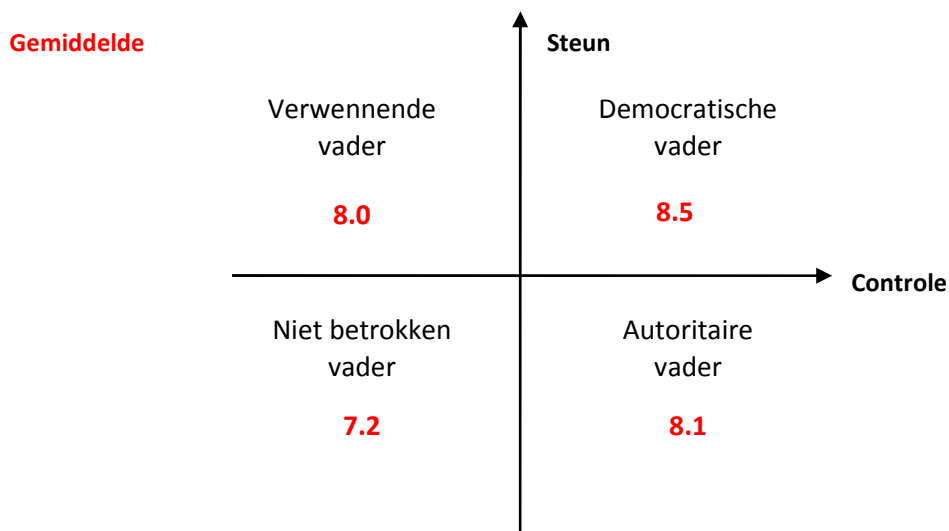
van kinderen lager dan bij kinderen met een moeder met een andere opvoedingsstijl. Betrokkenheid van de moeder bij de opvoeding van het kind (en dan liefst met een democratische opvoedingsstijl) is van belang indien moeders de negatieve gevolgen van een echtscheiding op het welbevinden van hun kinderen willen verlichten. Dat blijft zo, ook onder controle van de opvoedingsstijl van de vader en de achtergrondkenmerken van de ouders en het kind.

Daarna bekijken we de resultaten voor de opvoedingsstijl van de vader, die vergelijkbaar zijn met deze van de opvoedingsstijl van de moeder (zie Figuur 5). Kinderen met een democratische vader hebben de hoogste levenstevredenheid. Kinderen met een autoritaire of een verwennende vader hebben een lagere levens tevredenheid dan kinderen met een

democratische vader maar een hogere levens tevredenheid dan kinderen met een niet betrokken vader. Kinderen met een niet-betrokken vader zijn het minst tevreden met hun leven. Ook een betrokken vader (liefst met een democratische opvoedingsstijl) komt de huidige levens tevredenheid van kinderen met gescheiden ouders ten goede. Na controle voor de verschillende achtergrondkenmerken van vader, moeder en kind en de opvoedingsstijl van de moeder, blijven deze verschillen bestaan.

Naast de opvoedingsstijl van de ouder, gaan we na of de steun dan wel de controle van de ouder het meest van belang is voor het welbevinden van het kind. Enkel de steun die moeder of vader geeft, hangt positief samen

Figuur 5: Gemiddelde levens tevredenheid (op 10) van kinderen naar opvoedingsstijl vader (N=390)

met de levenstevredenheid van het kind. Indien het kind steun krijgt van moeder of vader, is het kind meer tevreden met zijn leven. De controle die moeder of vader biedt, maakt voor de levenstevredenheid geen verschil. Ook na controle van de achtergrondkenmerken, speelt enkel de steun van moeder of vader een rol.

3.5 DE DRIE MOMENTEN VAN OUDERLIJKE BETROKKENHEID EN DE LEVENSTEVREDENHEID VAN HET KIND

In een overkoepelend regressiemodel in Tabel 1 wordt duidelijk wat de unieke impact is van iedere indicator van ouderlijke betrokkenheid op de levenstevredenheid van het kind, onder controle van elkaar en de achtergrondkenmerken. In de eerste kolom staan alle variabelen die opgenomen zijn in het model, waarbij de grijze vakken de indicatoren van ouderlijke betrokkenheid weergeven. In de tweede kolom staan de gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten en de significantietesten. De regressiecoëfficiënten geven aan of de impact van de variabele op de levenstevredenheid van het kind positief of negatief is en ook hoe groot deze impact is. Sterretjes geven aan welke indicatoren een significant effect hebben op de levenstevredenheid van het kind.

De analyse toont aan dat *ouderlijke betrokkenheid tijdens het echtscheidingsproces* geen impact heeft op de huidige levenstevredenheid van het kind. *Gezamenlijke, ouderlijke betrokkenheid na de echtscheiding* blijkt in beperkte mate van belang te zijn voor de levenstevredenheid van het kind. Indien de ouders veel conflict hebben over het kind, heeft het kind een lagere levenstevredenheid. Samen spreken over het kind vertoont in dit model geen samenhang met de levenstevre-

denheid van het kind. Wat *aparte ouderlijke betrokkenheid na de echtscheiding* betreft, blijkt uit het regressiemodel dat de steun die moeder zowel als vader aan het kind geven, een positieve invloed heeft op de levenstevredenheid van het kind. Kinderen zijn meer tevreden met hun leven indien ze steun krijgen van hun ouders. Ouderlijke controle is niet van tel⁵.

Naast de impact van sommige indicatoren van ouderlijke betrokkenheid, zien we ook enkele significante invloeden van de achtergrondkenmerken. Zo hebben jongens een hogere levenstevredenheid dan meisjes. Dit is geen verborgen effect van de verblijfsregeling van jongens of meisjes, gezien een combinatie van de verblijfsregeling met het geslacht van het kind⁶ geen significante resultaten opleverde. Daarnaast zijn kinderen met een hoger opgeleide moeder meer tevreden met hun leven dan kinderen met een lager opgeleide moeder. Deze resultaten kwamen ook terug in ander onderzoek (Lansford, 2009; Mitchell, Booth & King, 2009).

5 De ouderlijke opvoedingsstijl werd in dit finale model niet mee opgenomen wegens een te lage N.

6 Dit werd getest aan de hand van een interactie-effect tussen de verblijfsregeling en het geslacht van het kind in het complete regressiemodel. We spreken over significante effecten vanaf niveau $p < 0.05$.

Tabel 1: De impact van alle indicatoren van ouderlijke betrokkenheid op de levenstevredenheid van het kind, onder controle van achtergrondkenmerken (N=108)

<i>Gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten</i>	Model
Verblijfsregeling (ref: co-ouderschap)	
– Moeder residentieel (meer dan 66% van de nachten bij moeder)	0.03
– Vader residentieel (meer dan 66% van de nachten bij vader)	-0.02
Duur sinds feitelijke scheiding	0.05
Leeftijd moeder	-0.17
Leeftijd vader	0.11
Nieuwe partner moeder	-0.03
Nieuwe partner vader	-0.12
Opleidingsniveau ouder (ref: lager secundair of lager onderwijs)	
– Opleidingsniveau moeder: hoger secundair	0.29 *
– Opleidingsniveau moeder: hoger onderwijs	0.39 **
– Opleidingsniveau vader: hoger secundair	-0.08
– Opleidingsniveau vader: hoger onderwijs	-0.07
Leeftijd kind	-0.01
Geslacht kind (ref: jongen)	-0.24 **
Uitleg gekregen (ref: geen uitleg gekregen)	0.03
Schuldgevoel weggenomen (ref: niet weggenomen)	0.07
Samen spreken over kind	0.09
Ruzie maken over kind	-0.21 *
Steun moeder	0.37 ***
Controle moeder	-0.16
Steun vader	0.24 *
Controle vader	0.08

R²= 0.35

*** p< 0,001 **p<0,01 * p<0,05

4 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN VOOR GESCHIEDEN OUDERS, HET BELEID EN HET MIDDELVELD

Uit de resultaten blijkt duidelijk dat ouders de negatieve gevolgen van hun echtscheiding op het welbevinden van hun kinderen kunnen verlichten. Gescheiden ouders die hun kinderen ondersteunen tijdens de opvoeding (leuke dingen doen samen, luisteren naar de problemen van het kind,...) en weinig tot geen ruzie maken over de kinderen, hebben kinderen die meer tevreden zijn met hun leven dan moeders en vaders die dit niet doen. Het belang van deze betrokkenheid geldt niet alleen voor moeders maar ook voor vaders. Vaders kunnen de levenstevredenheid van hun kinderen verhogen door hen te ondersteunen tijdens de opvoeding. Dat beide ouders belangrijk zijn, ligt in de lijn met de nieuwe manier van denken over ouderschap (Lamb, 2000; Marsiglio, Amato, Day & Lamb, 2000). Ouderschap wordt nu niet meer bekeken als de exclusieve taak van de moeder. Moeder én vader delen de verantwoordelijkheid en de opvoeding voor hun kinderen. Deze evolutie zien we niet alleen terug in onze resultaten maar ook in de recente wetswijzigingen rond de verblijfsregeling (Martens, 2007; Vanbockrijck, 2009).

Toch is het voor ouders niet altijd even gemakkelijk om te zorgen dat de negatieve invloed van een echtscheiding voor kinderen beperkt blijft. In realiteit begeleiden sommige ouders hun kinderen niet altijd even goed tijdens het echtscheidingsproces (Bastaits, Van Peer & Mortelmans, 2011), hebben kinderen van gescheiden ouders soms geen contact meer met hun vader (Hetherington & Stanley-Hagen, 1999; Van Peer, 2007), maken sommige gescheiden ouders nog vaak ruzie

over de kinderen (Maes, 2010; Van Peer, 2007) en hebben sommige gescheiden ouders er moeite mee om een effectieve opvoedingsstijl te hanteren (Hetherington & Stanley-Hagen, 1999). Daarom geven we ouders die gaan scheiden of al gescheiden zijn enkele richtlijnen mee om de negatieve gevolgen van een echtscheiding voor het welbevinden van kinderen te beperken. Dit houdt niet in dat we twifelen aan de opvoedingscapaciteiten of de goede intenties van gescheiden ouders. Op basis van onze resultaten stellen we enkel vast dat er bepaalde situaties na echtscheiding zijn die gunstiger zijn voor het welbevinden van kinderen dan andere situaties. Bijgevolg willen we met onze richtlijnen vooral benadrukken waar ouders eventueel extra aandacht aan kunnen schenken wanneer ze beslissen om te scheiden en in de (soms moeilijke) periode die daar op volgt.

Resultaten van dit onderzoek tonen aan dat *ouderlijke betrokkenheid tijdens het echtscheidingsproces* geen invloed heeft op de huidige levenstevredenheid van het kind. Dit ligt waarschijnlijk aan het tijdstip van de bevraging. Voor alle kinderen is het ouderlijk echtscheidingsproces immers al achter de rug, waardoor de impact van de ouderlijke betrokkenheid tijdens dit proces op de huidige levenstevredenheid niet significant is. Dat wil echter niet zeggen dat ouderlijke betrokkenheid geen invloed heeft op de levenstevredenheid en het welbevinden van het kind op tijdens het ouderlijk echtscheidingsproces. Ander onderzoek toonde immers aan dat kinderen het wegnemen van het schuldgevoel en een eerlijk verhaal rond de echtscheiding belangrijk vinden en de echtscheiding zo beter kunnen plaatsen (Bastaits, Van Peer & Mortelmans, 2011; Buysse en Ackaert, 2005; Buys-

se & Ackaert, 2006; Gumina, 2009; Maes, 2010). Op basis daarvan kunnen we voorzichtig suggereren dat ouders toch best een goede uitleg over de echtscheiding geven tijdens het echtscheidingsproces, waarbij ze ook het eventuele schuldgevoel van het kind over de echtscheiding expliciet wegnemen.

Ook *na de echtscheiding* kunnen ouders *samen* de levenstevredenheid van hun kind verhogen. Zo realiseren ouders zich best dat een ouderlijk conflict nefast kan zijn voor de levenstevredenheid van het kind. Bijgevolg is het aangewezen dat ouders proberen hun (al dan niet openlijk) conflict over de kinderen tot een minimum beperken. Uit onze resultaten en nagenoeg alle voorgaand onderzoek blijkt immers dat conflict tussen de ouders zwaar weegt op het welbevinden van kinderen (Amato, 2000; Spruijt, 2007; Van Peer, 2007). Let wel, hier past enige nuancering. Conflict kan inderdaad negatief zijn voor kinderen, maar vooral onopgelost conflict zal stress veroorzaken die nefast kan zijn voor het welbevinden van zowel ouders als kinderen. Gescheiden ouderparen waarbij elke vorm van conflict ontbreekt zijn zeldzaam. Bijgevolg is niet alleen het verminderen maar ook het oplossen van het conflict ook van belang. Indien ouders hun conflict samen op een goede manier kunnen oplossen, leert een kind ook goede conflictoplossende strategieën en zal dit conflict een minder negatieve impact hebben dan wanneer ouders dit conflict laten aanslepen. In dit onderzoek konden we echter niet controleren voor de conflictoplossende strategieën van gescheiden ouders, gezien deze informatie niet voor handen is in de SiV-dataset. Verder is het ook van belang dat ouders samen spreken over het kind.

Naast gezamenlijke betrokkenheid, kunnen ouders *na de echtscheiding* ook *apart* betrokken zijn bij hun kind. Onze resultaten geven aan dat het van belang is dat beide ouders hun kind steun geven en betrokken blijven. Voornamelijk kinderen van ouders met een democratische opvoedingsstijl kennen de hoogste levenstevredenheid. Ouders zijn best beschikbaar voor hun kind en maken best samen plezier, maar dienen ook duidelijke grenzen te stellen. Het sterkst daalt de levenstevredenheid van het kind immers bij een niet-betrokken moeder of vader.

De overheid kan een bijdrage leveren zodat ouders inzien dat hun betrokkenheid bij het kind wel degelijk uitmaakt voor het welbevinden van het kind. De overheid kan het contact van het kind met beide ouders stimuleren, zodat beide ouders betrokken kunnen blijven bij het kind. De wet van 2006 die co-ouderschap als norm voor de verblijfsregeling instelde (Martens, 2007; Vanbockrijck, 2009), geeft alvast het signaal aan ouders dat het van belang is dat ze beiden bij hun kind betrokken blijven. Al moeten we hier even nuanceren dat co-ouderschap niet voor alle kinderen de beste verblijfsregeling is na echtscheiding. Uit onderzoek van Poelman en Kruyffhooft (2010) bleek immers dat ouders in co-ouderschap ook veel conflict kunnen hebben, wat eveneens nefast is voor het welbevinden van het kind. Onze resultaten tonen aan dat dit ouderlijk conflict niet in het voordeel van de kinderen is. Bijgevolg kan een verblijfsregeling met een residentiële en een niet-residentiële ouder met weinig onderling conflict soms een betere regeling zijn dan een co-ouderschapsregeling met veel onderling conflict. Maar ook los van de verblijfsregeling kan de overheid aan ouders een signaal geven dat

het nodig is dat de beide ouders betrokken blijven bij het kind na de echtscheiding. Andere resultaten uit het SiV-onderzoek wezen erop dat het invoeren van een ouderschapsplan naar Nederlands model in België misschien kan helpen (Bastaits, Pasteels, Van Peer, Mortelmans, 2011). Een ouderschapsplan verplichten kan ouders wijzen op gezamenlijke en gedeelde ouderlijke verantwoordelijkheid aangezien het afspraken bundelt op verschillende domeinen van de opvoeding. Indien ouders meer afspraken op voorhand maken en minder ad hoc regelen, dan kan dat zorgen voor een daling van het ouderlijk conflict na echtscheiding, wat het welbevinden van het kind ten goede komt. Ook zou de overheid rechters kunnen aanbevelen om bij de uitspraak van de echtscheiding ouders te wijzen op de belangrijke rol die ze spelen bij het welbevinden van het kind.

Ook organisaties uit het maatschappelijk middenveld zouden ouders kunnen helpen om de gevolgen van de ouderlijke echtscheiding te verlichten voor kinderen. Organisaties die werken rond ouderschap, gezinnen en kinderen kunnen ouders informeren over welke soort ouderlijke betrokkenheid de levensvrede van kinderen verhoogt. Gezien de ouderrol na echtscheiding deels wijzigt door de nieuwe gezinssituatie, moeten ouders hun opvoedingsgedrag en gezamenlijke betrokkenheid eventueel aanpassen aan deze nieuwe situatie. Oefenscholen voor ouders, workshops rond opvoeding, ... kunnen gescheiden ouders leren hoe ze zowel gezamenlijk betrokken kunnen blijven bij hun kind zonder in conflictueuze situaties terecht te komen als ook het kind individueel kunnen ondersteunen. Daarnaast is ook het onderling uitwisselen van ervaringen van gescheiden ouders van

belang, ook tussen ouders die elkaar niet kennen. Zo kunnen ouders aan elkaar raad vragen en nieuwe inzichten verwerven. Dit kan via de nieuwe media zoals de site van Oudernetwerk Vlaanderen, maar ook via studiedagen en workshops rond het thema opvoeding en ouderschap na echtscheiding. Gescheiden ouders een platform geven om ervaringen, vragen en bedenkingen uit te wisselen binnen een netwerk van gescheiden ouders, kan een taak zijn die het middenveld op zich neemt. Daarbij kan het middenveld er ook in voorzien dat gescheiden ouders, naast de ervaringen en vragen die ze uitwisselen met andere gescheiden ouders, op de hoogte gehouden worden van onderzoeksresultaten en publicaties rond ouderschap na echtscheiding. Net zo goed moeten onderzoekers het als hun taak beschouwen om ouders te informeren. Via zo een platform van studiedagen en workshops, aangevuld met de opties van de nieuwe media, kunnen gescheiden ouders niet alleen elkaar maar ook deskundigen ontmoeten.

Met dit onderzoek willen we al een eerste stap zetten naar het informeren van ouders over ouderschap na echtscheiding. Daartoe maken we op basis van de resultaten van dit onderzoek een folder voor ouders die gaan scheiden of al gescheiden zijn. Daarin worden per moment van ouderlijke betrokkenheid kort de resultaten besproken met de bijbehorende tips voor ouders. Daarnaast geven we ook leestips per moment van ouderlijke betrokkenheid mee, zodat ouders zich verder kunnen informeren over het omgaan met en de belangen van hun kinderen tijdens en na het echtscheidingsproces. Deze folder wordt ter beschikking gesteld op www.scheidinginvlaanderen.be en zal ook ter verspreiding aangeboden worden aan ver-

scheidene organisaties uit het maatschappelijk middenveld die opvoeden en/of kinderen centraal stellen (bv. expoo – het platform opvoedingsondersteuning, kind en gezin, de gezinsbond) als ook aan verscheidene tijdschriften met als thema opvoeding en kinderen (bv. Klasse voor ouders, ouders van nu, BOTSing).

Deze studie heeft ook enkele beperkingen die belangrijk zijn bij het contextualiseren van de resultaten. Ten eerste benadrukken we nogmaals dat we enkel de huidige levenstevredenheid van kinderen konden bestuderen. De duur sinds de feitelijke, ouderlijke scheiding varieert echter sterk tussen de kinderen onderling, waardoor we een eventueel korte termijn impact van ouderlijke betrokkenheid tijdens de echtscheiding op de levenstevredenheid van het kind niet kunnen bestuderen. Onze resultaten tonen dan ook aan dat er geen samenhang bestaat tussen de ouderlijke betrokkenheid tijdens het echtscheidingsproces en de huidige levenstevredenheid van het kind. Ander onderzoek duidde er wel op dat de ouderlijke betrokkenheid tijdens het echtscheidingsproces van belang is voor het welbevinden van kinderen. Uit het IPOS-onderzoek (Maes, 2010), waar kinderen bevroegd werden tijdens het ouderlijke echtscheidingsproces, bleek dat kinderen willen meetellen tijdens het echtscheidingsproces. Ze willen de betekenis van de echtscheiding kennen en het gevoel hebben dat er met hen rekening wordt gehouden. Als ze dat gevoel hebben, dan is hun subjectieve levenskwaliteit ook hoger, besluit Maes (2010). In een kwalitatief onderzoek van Buysse en Ackaert (2005) gaven kinderen zelf aan nood te hebben aan een goede uitleg over de echtscheiding en het expliciet wegnemen van het schuldgevoel. Ondanks de niet-significante resultaten van dit

onderzoek, toont ander onderzoek aan dat ouders best uitleg geven over de echtscheiding en het eventuele schuldgevoel bij kinderen wegnemen.

Ten tweede bestudeerden we in dit onderzoek enkel kinderen die nog contact hebben met beide gescheiden ouders. Bijkomende analyses wijzen echter uit dat kinderen uit de SiV-steekproef die geen contact meer hebben met hun vader of moeder, een lagere levenstevredenheid hebben dan kinderen die wel nog contact hebben met beide gescheiden ouders. Dit wijst erop dat, naast ouderlijke betrokkenheid, ook een minimum aan contact tussen ouder en kind van belang is.

Ten derde werden de ouderlijke opvoedingsstijlen bij de kinderen zelf bevroegd. Dit is slechts een perceptie van de kinderen op de opvoedingsstijl van beide ouders. Ook kan er een samenhang bestaan tussen de opvoedingsstijl van de moeder en de opvoedingsstijl van de vader, gerapporteerd door het kind. De loyaliteit van het kind naar beide ouders toe, kan ervoor zorgen dat de gerapporteerde opvoedingsstijlen van vader en moeder dicht bij elkaar liggen. Toch toonde voorgaand onderzoek (Pasley & Braver, 2004) aan dat, indien de ouders zelf rapporteren over de opvoedingsstijl van beide ouders, er een tendens naar sociaal wenselijke antwoorden kan vastgesteld worden. Gescheiden ouders overrapporteren de eigen opvoedingsstijl en onderreporteren de opvoedingsstijl van de andere ouder. De rapportering van de opvoedingsstijl door het kind, zou minder aan deze sociale wenselijkheid onderhevig zijn. Bijgevolg kozen we er in dit onderzoek voor om de gegevens van het kind over de ouderlijke opvoedingsstijl te analyseren.

Tot slot is het van belang te vermelden dat eventuele non-respons selectief kan zijn. Kinderen die weigering of weet niet antwoorden op bepaalde vragen in verband met de ouderlijke betrokkenheid, worden niet mee opgenomen in de analyses (zie Appendix 1). Het is echter mogelijk dat net deze kinderen een lagere ouderlijke betrokkenheid kennen en daarom niet willen antwoorden op vragen hierover. Dit selectieprobleem is jammer genoeg niet te verhelpen. Desondanks vinden we in de resultaten toch nog een sterke impact van ouderlijke betrokkenheid op het welbevinden van het kind terug, wat er op wijst dat, zelfs indien de resultaten selectief zouden zijn naar ouderlijke betrokkenheid, deze ouderlijke betrokkenheid toch een belangrijke rol speelt voor het welbevinden van kinderen.

Ondanks de beperkingen van deze studie, hebben we wel aangetoond dat ouderlijke betrokkenheid van belang is voor het welbevinden van het kind. Als onderzoekers, het beleid en het middenveld ouders kunnen aantonen dat hun betrokkenheid bij het kind na echtscheiding belangrijk is, dan zullen de negatieve gevolgen van een ouderlijke echtscheiding voor kinderen in de toekomst misschien verminderen. Maar in de eerste plaats staan ouders hier zelf voor in. Zij kunnen door een vermindering van het onderlinge conflict, ondersteuning van het kind en een blijvend contact helpen om de levenstevredenheid van hun kind na echtscheiding te verhogen. Zowel residentiële als niet-residentiële ouders moeten zich bewust blijven van de positieve invloed die zij kunnen hebben op het welbevinden van hun kind. Zo kan tegemoet gekomen worden aan het basisrecht op welzijn van het kind, ongeacht zijn gezinssamenstelling.

5 REFERENTIES

- Amato, P.R. & Sobolewski, J.M. (2004). *The effect of divorce on fathers and children: non-residential fathers and stepfathers*. In Lamb, M.E. (Red), *The role of the father in child development: fourth edition* (pp.341-367). Wiley: New York.
- Amato, P.R (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of marriage and the family*, 62(4), pp.1269-1287.
- Bastaits, K., Pasteels, I., Van Peer, C. & Mortelmans, D. (2011) Hoe beleven partners en kinderen een echtscheiding? In D. Mortelmans, I. Pasteels, P. Bracke, K. Matthijs, J. Van Bavel & C. Van Peer (Eds), *Scheiding in Vlaanderen*. Antwerpen: Acco.
- Bastaits, K., Pasteels, I., Van Peer, C. & Mortelmans, D. (2011). Een verplicht ouderschapsplan na echtscheiding? Inzichten vanuit de SiV-studie. *Relaties en Nieuwe Gezinnen* (1)1: 1-34.
- Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *The journal of early adolescence*, 11(1), pp. 56-95.
- Ben-Arieh, A. (2005). Where are the children? Children's role in measuring and monitoring their well-being. *Social Indicators Research*, 74, pp. 573-596.
- Benson, M.J., Buehler, C. & Gerard, J.M. (2008). Interparental hostility and early adolescent problems behavior: spillover via maternal acceptance, harshness, inconsistency and intrusiveness. *Journal of early adolescence*, 28(3), pp. 428-454.
- Buysse, A. & Ackaert, L. (2005) *Kinderen en scheiding: belevingsonderzoek kinderen en*

- jongeren. Brussel: Kinderrechtencommissariaat & Universiteit Gent.
- Buysse, A. & Ackeart, L. (2006). Kinderen en scheiding: een focusgroepen onderzoek. *Tijdschrift voor welzijnswerk*, 30(277), 34-45.
- Campana, K.L., Henderson, S., Stolberg, A.L. & Schum, L. (2008). Paired maternal and paternal parenting styles, child custody and children's emotional adjustment to divorce. *Journal of divorce and remarriage*, 48(3/4), pp. 1-20.
- Crawford, L.A. & Novak, K.B. (2007). Parent child relations and peer associations as mediators of the family structure substance use relationship. *Journal of family issues*, 29(2), pp. 155-184.
- Darling, N. & Toyokawa, T. (1997). *Construction and Validation of the Parenting Style Inventory II (PSI-II)*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University, department of human development and family studies.
- Eurostat New Cronos. (2011). Source Eurostat delivered by ESDS International, (MIMAS) University of Manchester., from <http://www.europa.eu.int/comm/eurostat/>.
- Gumina, J.M. (2009). Communication of the Decision to Divorce: A Retrospective Qualitative Study. *Journal of Divorce & Remarriage*, 50(3), 220-232.
- Hawkins, D.N., Amato, P.R. & King, V. (2007). Nonresident father involvement and adolescent well-being: father effects or child effects? *American Sociological Review*, 72, 990-1010.
- Hetherington, E.M. & Stanley-Hagen, M.M. (1999) The adjustment of children with divorced parents: a risk and resiliency perspective. *Journal of child psychiatry*, 40(1), pp. 129-140.
- King, V. & Sobolewski, J.M. (2006). Nonresident fathers' contributions to adolescent well-being. *Journal of marriage and the family*, 68, pp. 537-557.
- Kruk, E. (2005). Shared parental responsibility: a harm reduction-based approach to divorce law reform, *Journal of divorce and remarriage*, 43(3/4), pp.119-140.
- Lamb, M.E. (2000). The history of research on father involvement. *Marriage and Family Review*, 29(2), pp. 23-42.
- Lansford, J.E. (2009). Parental divorce and children's adjustment. *Perspectives on psychological science*, 4(2), pp. 140-152.
- Maes, S. (2010). *Conflict is negatief, maar kinderen willen vooral meetellen na de scheiding!* van <http://www.scheidingsonderzoek.ugent.be/fs7.pdf>.
- Marsiglio, W., Amato, P., Day, R.D. & Lamb, M.E. (2000). Scholarship on fatherhood in the 1990s and beyond. *Journal of marriage and the family*, 62(4), pp. 1173-1191.
- Martens, I. (2007) Het verblijfsco-ouderschap als prioritair te onderzoeken verblijfsregeling. In P. Senaev, F. Swennen, & G. Verschelden (Reds.) *Verblijfsco-ouderschap. Uitvoering en sanctionering van verblijfs- en omgangsregelingen. Adoptie door personen van hetzelfde geslacht* (pp. 3-38). Antwerpen: Intersentia.
- Mitchell, K.S., Booth, A. & King, V. (2009). Adolescents with non-resident fathers: are daughters more disadvantaged than sons?

- Journal of marriage and the family*, 71, pp. 650-662.
- Mortelmans, D., Pasteels, I., Van Bavel, J., Bracke, P., Matthijs, K. & Van Peer, C. (2011). *Divorce in Flanders. Data collection and code book*. <http://www.divorceinlanders.be>.
- Pasley, K. & Braver, S.L. (2004). Measuring father involvement in divorced, non-resident fathers. In R.D. Day & M.E. Lamb (Eds.) *Conceptualizing and measuring father involvement* (pp. 217-240). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Poelman, M. & Kruyfhoofd, M. (2010). *Verblifscououderschap en de loopbaan van de ouders vanuit een genderperspectief*. Antwerpen: Steunpunt Gelijkekansenbeleid. http://www.steunpuntgelijkekansen.be/main.aspx?c=*SGK&n=77834&ct=71745.
- Pryor, J. (2004). Parenting in reconstructed and surrogate families. In Hoghugh, M. & Long, N. *Handbook of parenting: theory and research for practice*. Londen: Sage publications.
- Sirvanli Ozen, D. (2005). Impacts of divorce on the behaviour and adjustment problems, parenting styles and attachment styles of children. *Journal of divorce and remarriage*, 42(3), pp.127-151.
- Spruijt, E. (2007). *Scheidingkinderen*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Symoens, S., Colman, E., Pasteels, I. & Bracke, P. (2011) Welbevinden van (ex-)partners en kinderen. In D. Mortelmans, I. Pasteels, P. Bracke, K. Matthijs, J. Van Bavel & C. Van Peer (Eds), *Scheiding in Vlaanderen*. Antwerpen: Acco.
- Vanbockrijck, H. (2009) Twee jaar toepassing van de wet van 18 juli 2006 inzake het verblijfsco-ouderschap en de uitvoering en sanctionering van verblijfs- en omgangsregelingen. In P. Senaev, F. Swennen, & G. Verschelden (Reds.) *Knelpunten echtscheiding, afstamming en verblijfsregelingen. Evaluatie van de wetten van 27 april, 1 juli en 27 december 2006 en 18 juli 2006* (pp. 189-240). Antwerpen: Intersentia.
- Van Peer, C. (2007). *De impact van (echt)scheiding op kinderen en ex-partners*. Brussel: Studiedienst Vlaamse Regering.
- Verenigde Naties (1989). Verdrag inzake de Rechten van het kind. van <http://www.sociaalcultureel.be/jeugd/kinderrechten/Kinderrechtenverdrag.pdf>.

Appendix 1: Steekproefgrootte voor iedere analyse

In dit artikel kozen we er bewust voor om informatie die ouders of kinderen weigerden te geven of niet wisten niet op te nemen in de analyses en geen ontbrekende gegevens te imputeren op basis van informatie uit andere vragen. Dit levert een wisselende steekproef op per analyse.

1. Levenstevredenheid

Van de 394 bevroegde kinderen, geeft één kind aan niet te weten wat de huidige levenstevredenheid is. Dit kind wordt nooit mee opgenomen in de analyses. Dit resulteert in een steekproef van 393 kinderen en ouders.

2. Ouderlijke betrokkenheid tijdens het echtscheidingsproces

De vragen over uitleg krijgen en schuld wegnemen tijdens het echtscheidingsproces, werden enkel gesteld indien het kind nog herinneringen had aan het echtscheidingsproces van zijn ouders. Niet alle kinderen waren immers oud genoeg wanneer de ouders uit elkaar gingen om zich te herinneren hoe het ouderlijke echtscheidingsproces is verlopen. Van de 394 bevroegde kinderen, hebben 248 kinderen nog herinneringen aan het ouderlijk echtscheidingsproces. Daarvan gaven 20 kinderen bij de vraag rond uitleg en 29 kinderen bij de vraag rond schuldgevoel aan dat ze het antwoord niet wisten. Deze kinderen zijn ook uitgesloten van de analyses rond ouderlijke betrokkenheid tijdens het echtscheidingsproces (n=199).

3. Gezamenlijke ouderlijke betrokkenheid na het echtscheidingsproces

58 ouders gaven aan niet te weten hoe vaak ze ruzie maken over het kind of hoe vaak ze samen spreken over het kind of weigerden op deze vragen te antwoorden. Deze analyses gebeurden uiteindelijk op informatie van 336 kinderen en ouders.

4. Aparte ouderlijke betrokkenheid na het echtscheidingsproces

Bij het berekenen van de opvoedingsstijl van de vaders, bleken 3 kinderen niet voldoende informatie gegeven te hebben om de opvoedingsstijl van de vader te kunnen berekenen. Om de steun van moeder te berekenen, gaven 6 kinderen niet voldoende informatie, voor de steun van de vader waren dat 24 kinderen, voor de controle van de moeder waren dat 7 kinderen en voor de controle van de vader 13 kinderen.

5. Regressieanalyse voor alle momenten van ouderlijke betrokkenheid

Deze analyse kon slechts gebeuren op de 248 kinderen die nog herinneringen hadden aan de scheiding van hun ouders en een antwoord gaven op de vragen rond ouderlijke betrokkenheid. Kinderen die op één van de items rond ouderlijke betrokkenheid als antwoord weet niet, weigering of niet van toepassing gaven, werden ook uitgesloten van deze analyses. Dat geeft een finale steekproef van 108 kinderen en ouders die op alle items van ouderlijke betrokkenheid geantwoord hebben en ook nog herinneringen hebben aan het echtscheidingsproces.

Appendix 2: Verdeling van de achtergrondkenmerken van kinderen en hun ouders

	\bar{X}	SE
Gemiddelde score:		
Leeftijd moeder	42.4	4.2
Leeftijd vader	44.5	4.3
Leeftijd kind	14.4	2.5
Duur sinds feitelijke scheiding (in jaren)	7.7	3.8
in %		
Verblijfsregeling		
Co-ouderschap	35.0	
Moeder residentieel – vader niet-residentieel	57.1	
Vader residentieel – moeder niet-residentieel	7.9	
Opleidingsniveau moeder		
Lager of lager secundair	15.9	
Hoger secundair	42.8	
Hoger onderwijs	41.3	
Opleidingsniveau vader		
Lager secundair of lager	22.0	
Hoger secundair	47.3	
Hoger onderwijs	30.7	
Nieuwe partner moeder		
Geen partner in huishouden	49.2	
Wel partner in huishouden	50.8	
Nieuwe partner vader		
Geen partner in huishouden	40.0	
Wel partner in huishouden	60.0	
Geslacht kind		
Jongen	51.0	
Meisje	49.0	

Appendix 3: Significantietesten (Kruskal-Wallis) en correlaties tussen ouderlijke betrokkenheid en levenstevredenheid kind

Indicator ouderlijke betrokkenheid	H	df	p-waarde
Uitleg geven	3.30	1	0.07
Schuldgevoel wegnemen	2.24	1	0.13
Ruzie maken over kind	6.59	2	0.04
Samen spreken over kind	6.02	2	0.05
Opvoedingsstijl moeder	28.22	3	<0.0001
Opvoedingsstijl vader	26.25	3	<0.0001

	Correlatie	p-waarde
Steun moeder	0.27	<0.0001
Steun vader	0.29	<0.0001
Controle moeder	0.01	0.78
Controle vader	0.07	0.18

ENGLISH ABSTRACT

Children of divorce parents are confronted with a twofold risk at their well-being. On the hand a parental divorce can diminish children's well-being. On the other hand, parental involvement, an important protective factor for children's well-being, also declines after divorce. Therefore, it is important to investigate in the different types of parental involvement that protect children's well-being after a parental divorce. In this research, we concentrate on three different moments of parental involvement, namely involvement during the divorce process, current co-parental involvement and current sole involvement. Data from the project "Divorce in Flanders" are used. Analyses are conducted on a subsample of 394 children and their parents. Results indicate that a reduction of current parental conflict and intensified support of both mother and father might increase children's satisfaction with life after a parental divorce. Based on these outcomes, we provide divorcing and divorced parents with guidelines in order to protect their children's well-being during and after the divorce process. Furthermore, we formulate some implications for public policy and civil society.